

IV. FORMACJA LITURGICZNA

Ks. Zdzisław Janiec

Sprawowanie Mszy świętej z ludem i bez ludu (w świetle nowego OWMR)

Wstęp

Znowelizowane przepisy zawarte w *Nowym Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału rzymskiego*, z trzeciego wydania Mszału rzymskiego, Rzym 2002 (odtąd skrót NOWMR) rozróżniają Mszę świętą sprawowaną z ludem i bez ludu. Zasady dotyczące celebracji Mszy świętej z ludem i bez ludu zostaną ukazane w oparciu o nowe *Ogólne Wprowadzenie do Mszału rzymskiego*. Niniejszy artykuł został ujęty w dwie części: **Msza święta z ludem (I)** i **Msza święta bez ludu (II)**.

I. MSZA ŚWIĘTA Z LUDEM

A. Obrzędy wstępne

1. Procesji usługujących i kapłana przewodniczącego z zakrystii do ołtarza towarzyszy wspólny śpiew wszystkich zgromadzonych¹. Jego treść winna być zgodna z obchodzonym misterium lub treścią okresu liturgicznego.

2. Po przyjsciu do prezbiterium kapłan oddaje cześć ołtarzowi przez pocałunek² i głęboki ukłon³. Przykłęka, jeśli w prezbiterium znajduje się tabernakulum z Najświętszym Sakramentem. Ukłony i przykłonienia winny być wykonywane od strony nawy, a nie między ołtarzem „versus populum” i tabernakulum. Po ucałowaniu ołtarza kapłan udaje się do krzesła (a więc nie do ambony ani nie do ołtarza!) i stamtąd przewodniczy obrzędom wstępnym – aż do kolekty włącznie⁴.

3. Wprowadzenie do liturgii dnia jest obowiązkiem celebrynsa w czasie każdej Mszy świętej. Winno być ono zwięzłe i dobrze przygotowane (najlepiej, może je odczytać inny kapłan, diakon lub komentator). Przewodniczący liturgii powinien krótko wprowadzić wiernych w charakter liturgii dnia⁵, które powinno być zawsze⁶. Nie należy poprzestawać na samej stereotypowej zapowiedzi intencji Mszy świętej lub tytułu dnia.

4. W niektóre niedziele lub uroczystości wypada stosować okadzenie. W obrzędach wstępnych okadza⁷ się ołtarz, w liturgii słowa – księgę Ewangelii, w liturgii eucharystycznej: przyniesione dary, ołtarz, przewodniczącego liturgii oraz lud podczas

¹ Por. NOWMR 121.

² Por. NOWMR 123. Przy ucałowaniu ołtarza, ręce - obie dłonie spoczywają na mensie.

³ Por. NOWMR 122.

⁴ Por. NOWMR 124.

⁵ Por. tamże.

⁶ *Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa w związku z wydaniem nowego Mszału ołtarzowego*, 11.03.1987, nr 1 (odtąd skrót: IEP MO).

⁷ Por. NOWMR 123.

liturgii miłości.

5. *Obrzędy wstępne* kapłan sprawuje z miejsca przewodniczenia⁸. Po pozdrowieniu ludu wzywa on do aktu pokuty⁹. Wezwanie to wygłasza zawsze przewodniczący (także w czasie koncelebracji), posługując się formułą podaną w mszale¹⁰ lub ujętą własnymi słowami. Po tym wezwaniu, a przed wyznaniem grzechów, należy zachować chwilę milczenia (*tzw. milczenie oczyszczające*)¹¹. Należy zachować „dłuższe milczenie po wezwaniu do aktu pokuty”¹².

6. W jedną lub drugą niedzielę w miesiącu, w celu odnowienia u zgromadzonych pamięci o sakramencie chrztu¹³ jako uczestnictwie w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa (por. Rz 6,3-11), wskazane jest sprawowanie zamiast aktu pokuty oraz aklamacji *Panie – Chryste, zmiłuj się nad nami* – błogosławieństwo wody i pokropienie nią uczestników (por. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, s. 2 - 5). „Wprowadzenie do poświęcenia wody może kapłan sformułować osobiście”¹⁴.

7. *Hymn Chwała na wysokości Bogu*, obowiązujący w niedziele (z wyjątkiem niedziel Adwentu i Wielkiego Postu), uroczystości i święta, winien intonować przewodniczący liturgii, organista albo kantor. Nie wolno tego hymnu¹⁵ zastępować żadną inną pieśnią¹⁶. Następnie kapłan zachęca – gestem rozłożonych rąk – do modlitwy zwanej kolektą.

8. *Kolekta*. Główny celebrans wzywa lud do modlitwy; wszyscy razem z nim trwają przez chwilę w milczeniu (*tzw. milczenie jednoczące*), „aby uświadomić sobie, że stoją w obecności Boga i by w modlitwie osobistej wypowiedzieć swoje prośby”¹⁷. Wezwanie „Módlmy się” wypowiada kapłan mając ręce złożone. Dopiero po chwili milczenia rozkłada je i recytuje (śpiewa) kolektę. Składa ręce na początku konkluzji: *Przez naszego Pana, Jezusa Chrystus*.(...). Ministrant trzymający mszał przed kapłanem, zamyka go i odchodzi na swoje miejsce dopiero po odpowiedzi wiernych: *Amen*.

B. Liturgia słowa

Lektury biblijne należą nie do przewodniczącego zgromadzenia, lecz do usługujących. Czytania poza Ewangelią winny być powierzone lektorowi¹⁸.

1. Wypada, aby funkcję komentatora pełniła osoba różna od tej, która proklamuje czytanie.

2. Wskazane jest zachowanie krótkiej pauzy między czytaniem a śpiewem psalmu

⁸ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, 2*.

⁹ Por. NOWMR 125.

¹⁰ Akt pokuty może mieć wiele form, trzecia forma pokuty ma charakter wzorcowy.

¹¹ Por. NOWMR 51.

¹² Przepisy wykonawcze Episkopatu Polski z 11 XII 1980 roku do Instrukcji Kongregacji do Spraw Sakramentów i Kultu Bożego, „*Inaestimabile donum*”, 5 (odtąd skrót: ID).

¹³ Por. NOWMR 51.

¹⁴ ID 1.

¹⁵ Por. NOWMR 53.

¹⁶ Poważnym nadużyciem pozostaje zastępowanie hymnu kolędami lub innymi pieśniami.

¹⁷ NOWMR 54.

¹⁸ „Konieczne jest, aby lektorzy wykonujący tę posługę nadawali się do niej i otrzymali staranne przygotowanie, chociażby nie byli formalnie ustanowieni” - NOWMR 59; 128.

responsoryjnego, aby uczestnicy mogli sobie przyswoić treść biblijnego orędzia, zanim odpowiedzą na nie słowami refrenu.

3. W czasie sprawowania Mszy świętej z ludem czytania należy wykonywać zawsze z ambony. „Jest rzeczą wskazaną, aby pozdrowienie, zapowiedź tytułu słowa Ewangelii według świętego N... oraz aklamacja: „Oto słowo Pańskie” były śpiewane, by zgromadzenie mogło również odpowiedzieć śpiewem, choćby Ewangelia była tylko proklamowana”¹⁹.

4. Jeżeli przed tekstem Ewangelii przewidziane są dwa czytania, lepiej jest polecić je dwom różnym lektorom. „Pozostałe czytania, jeśli to możliwe, winny być powierzone lektorowi lub innym osobom świeckim przygotowanym duchowo i technicznie”²⁰. „W czasie Mszy świętych sprawowanych z udziałem ogółu wiernych czytania poza Ewangelią powinni wykonywać odpowiednio przygotowani lektorzy: chłopcy lub mężczyźni. W wypadkach szczególnych funkcję lektora i psalterzysty może pełnić kobieta²¹, wykonując czytania i śpiewy z miejsca głoszenia słowa Bożego”.

5. *Psalm responsoryjny* stanowi integralną część liturgii słowa. Psalm nie może być czwartym czytaniem²². Psalterzysta wykonujący psalm śpiewa refren przed rozpoczęciem psalmu, ale nie powtarza refrenu po każdej strofie psalmu. Poważnym nadużyciem pozostaje zastępowanie psalmu kolędami lub innymi pieśniami, oraz towarzyszenie akompaniamentem i podkładanie do istniejących tekstów zapożyczonych melodii. Na przykład psalm śpiewany na melodię kolędy: „*Gdy śliczna Panna (...)*” lub pieśni wielkanocnej: „*Zwycięzca śmierci(...)*”²³.

W zasadzie psalm winien być śpiewany. Jeśli jednak ten psalm nie może być wyśpiewany, należy go recytować. „Psalterzysta, spełnia swoją funkcję na ambonie lub innym odpowiednim miejscu. Całe zgromadzenie siedząc słucha wersetów psalmu i uczestniczy powtarzając refren, chyba, że psalm jest wykonywany sposobem ciągłym, to jest bez refrenu”²⁴.

6. Aklamację *Alleluja* (oraz inne aklamacje przewidziane w Wielkim Poście) wraz z wersetem przed Ewangelią należy z zasady śpiewać²⁵. Jeśli jest to niemożliwe, można aklamację wraz z wersetem opuścić²⁶.

7. *Homilia* stanowi część liturgii, jest jej elementem konstytutywnym²⁷. Ma to być albo wykład ujmujący pewien aspekt czytań Pisma świętego, albo wyjaśnienie innego tekstu, zaczerpniętego z części stałych czy też z formularzy mszalnych z dnia, z uwzględnieniem obchodzonego misterium bądź szczególnych potrzeb słuchaczy²⁸. „Homilia będąca częścią liturgii: stanowi bowiem pokarm konieczny dla podtrzymania

¹⁹ *Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do Lekcjonarza mszalnego*, wyd. 2: 1981 s. 18 (odtąd skrót: WL).

²⁰ ID 2.

²¹ Por. IEP MO 23.

²² Por. NOWMR 129.

²³ W muzyce liturgicznej określa się to zjawisko „kontrafaktura”.

²⁴ NOWMR 61.

²⁵ Podobnie jak śpiewa się *Hymn państwowy* czy *toast* przy różnych okolicznościach. Nigdy się ich nie recytuje. Podobnie z „Alleluja”, które z natury jest śpiewem.

²⁶ Por. NOWMR 63

²⁷ Por. B. Nadolski, *Odpowiedzi na 101 pytań o Mszę świętą*, Kraków 2005, s. 110.

²⁸ NOWMR 65.

nia chrześcijańskiego życia. Winna być wyjaśnieniem jakiegoś aspektu czytań Pisma świętego albo innego tekstu spośród stałych lub zmiennych części Mszy danego dnia, z uwzględnieniem zarówno obchodzonego misterium, jak i szczególnych potrzeb słuchaczy²⁹. Uczestnicy liturgii oczekują, by homilia wtajemniczała ich w misterium³⁰, czyli była mistagogią³¹. „W niedziele i święta obowiązujące należy głosić homilię podczas Mszy świętych odprawianych z udziałem ludu. Można ją opuścić tylko z poważnej przyczyny. Natomiast poleca się ją w pozostałe dni, zwłaszcza w dni powszednie Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego, a także w inne święta i przy innych okazjach, gdy wierni liczniej przybywają do kościoła”³². „Homilię winien głosić kapłan – przewodniczący liturgii”³³. Miejscem głoszenia ma być ambona pozostająca w łączności z ołtarzem. Ambona umieszczona w nawie głównej kościoła, jest wskazana raczej z okazji misji, rekolekcji itp.

W niedziele i święta nakazane głoszenie słowa Bożego obowiązuje na wszystkich Mszach celebrowanych z udziałem wiernych³⁴. Obowiązkowe jest przepowiadanie słowa Bożego także w Mszach obrzędowych złączonych z udzielaniem sakramentów i sprawowaniem pogrzebu. Jako część liturgii³⁵, homilia pod względem długości trwania winna być proporcjonalna do całego czasu Mszy świętej. Przy innych okazjach – kiedy jest zalecana: w dni powszednie, zwłaszcza Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego oraz w dni, w które wierni liczniej gromadzą się w kościele³⁶, czas przepowiadania winien być krótszy.

Homilia we Mszy świętej jest zastrzeżona wyświęconemu szafarzowi, którym jest biskup, prezbiter i diakon. Świeccy wierni, ani seminarzyści nie mający święceń diakonatu nie mogą głosić Dobrej Nowiny. Z zasady kazanie winien wygłaszać kapłan przewodniczący. Niezgodna z duchem liturgii jest praktyka głoszenia homilii przez tego samego kapłana podczas wszystkich Mszy świętych w niedziele lub uroczystości. W osobie przewodniczącego liturgii jest obecny Chrystus, który najpierw wyjaśnia nam Pisma, a potem łamie dla nas chleb (por. Łk 24,27.32.30-31.35). Głoszenie Radosnej Nowiny przez tego samego kapłana, który przewodniczy liturgii eucharystycznej (łamaniu chleba), uwydatnia ścisłą jedność obu części Mszy świętej (por. KL 56).

Trzeba stanowczo odrzucić zwyczaj czytania na ambonie kazania przez kapłanów³⁷. W nakazie misyjnym Jezus polecił uczniom: *Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię* (Mk 16,15). Homilia ma być słowem żywym, zrodzonym z medytacji nad

²⁹ Tamże.

³⁰ Homilia nie może być tylko umoralniająca, lecz winna wprowadzać uczestników Mszy świętej w przeżywanie bogatych wymiarów uczy Chleba eucharystycznego. Dlatego homilia wychodzi od aktualnego czytania i ukazuje, jak to słowo urzeczywistnia się w sprawowanym misterium. Por. B. Nadolski, *Odpowiedzi na 101 pytań...*, dz. cyt., s. 110.

³¹ Tamże.

³² Por. NOWMR 66.

³³ NOWMR 66; WL, 25-26.

³⁴ Por. NOWMR 66.

³⁵ Por. NOWMR 65.

³⁶ Por. NOWMR 66.

³⁷ Czytanie homilii czy kazania przez duchownych przyczynia się do depersonalizacji i pomniejszenia wartości orędzia zbawczego.

orędziem zbawienia oraz nad sytuacją i potrzebami uczestników. Po niej zalecona jest chwila milczenia (tzw. *milczenie medytacyjne*).

8. Modlitwa powszechna

Zgodnie z zaleceniem KL 53, zwłaszcza w niedziele i święta modlitwa wiernych winna być stosowana. Wypada, aby te wezwania były realizowane z zasady we wszystkich Mszach z udziałem ludu. Zadaniem celebransa jest kierować modlitwą, wezwać do niej wiernych w zwięzłych słowach i zakończyć modlitwą końcową. Intencje podaje diakon, kantor, czy też ktoś inny³⁸. Wyjątkowo intencje może wypowiadać schola. W Mszach świętych dla specjalnych grup uczestnicy mogą zanosić wezwania przygotowane na piśmie i sprawdzone. Odczytywanie intencji „może być zlecone jednemu albo wielu uczestnikom Mszy świętej”³⁹. „Celebrans kieruje modlitwą powszechną stojąc w miejscu przewodniczenia, intencje zaś wypowiada się z ambony. Zgromadzeni wierni uczestniczą w modlitwie w postawie stojącej, wypowiadając lub śpiewając wspólnie wezwanie po wygłoszonych intencjach albo modląc się w ciszy.”⁴⁰. „Należy docenić modlitwę powszechną, przez którą wspólnota daje w pewien sposób odpowiedź na słowo Boże wyłożone i przyjęte”⁴¹. Dla osiągnięcia jej skuteczności należy zatroszczyć się o to, ażeby do modlitw zanoszonych w różnych potrzebach całego świata włączyć prośby związane z konkretnym zgromadzeniem, korzystając roztropnie z wolności w ich układaniu, zgodnie z naturą tej modlitwy⁴². Przy zapowiadaniu modlitwy wiernych należy zachować kolejność ustaloną przez *nowe Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego*⁴³. A zatem polecamy: potrzeby Kościoła, modlimy się za władzę państwową i o zbawienie całego świata, za znajdujących się w trudnościach życiowych i za miejscową wspólnotę. „Wezwań modlitewnych nie może być więcej aniżeli sześć”⁴⁴. Modlitwa powszechna jest wspólnym błaganiem skierowanym do Boga Ojca przez Chrystusa w jedności Ducha Świętego, akcentując ogólnokościelne intencje, z którymi łączy także swe tematy lokalne i indywidualne. Jej wezwania, uwzględniające hierarchię tych potrzeb, winny być sformułowane językiem biblijnego namaszczenia, a nie językiem podręczników teologii lub żargonem gazet. Schematy modlitwy proponowane przez różne podręczniki modlitewne winny być zawsze adaptowane do potrzeb konkretnej wspólnoty. Wszystkie wezwania w obrębie tej samej modlitwy winny być sformułowane w tym samym stylu. Na końcu wezwań nie należy dodawać *Ciebie prosimy* (chyba, że się to wezwanie śpiewa jako wprowadzenie do śpiewanej przez wiernych odpowiedzi: *Wysłuchaj nas, Panie*). Do przewodniczącego liturgii należy zawsze wstępne wezwanie modlitwy powszechnej oraz końcowa formuła błagalna zwrócona do Boga Ojca, aby spełnił za-

³⁸ Por. NOWMR 71.

³⁹ Kongregacja Kultu Bożego, Okólnik na temat modlitw eucharystycznych *Eucharistiae participationem* (27.04.1973), 3 (odtąd skrót: EP).

⁴⁰ WL 31.

⁴¹ Należy pamiętać, że wszystkie nasze prośby, jakie pragniemy przedłożyć Bogu, należy włączyć do Modlitwy powszechnej. Dodawanie modlitw przed błogosławieństwem lub też po nim nie jest właściwe.

⁴² EP 16.

⁴³ Por. NOWMR 70.

⁴⁴ ID 8.

niesione prośby. Kapłan wypowiada tę formułę, mając ręce rozłożone. Konkluzja tej formuły jest krótka: *Przez Chrystusa, Pana naszego*.

C. Liturgia eucharystyczna

Kolejnym momentem, na który chcemy spojrzeć, jest przygotowanie darów, potocznie nazywane ofiarowaniem. Ta część liturgii w pewnej mierze jest wzorowana na tym, co uczynił Jezus w czasie Ostatniej Wieczerzy. Wtedy wziął chleb i wino, by potem je dać jako inną rzeczywistość⁴⁵. Dary, które są przeznaczone do Mszy świętej to chleb i wino. W czasie przygotowania darów chodzi o wzbudzenie i uaktualnienie świadomości, że chleb i wino składane na ołtarzu stanowią materię, w której ma się dokonać przemiana w Ciało i Krew Jezusa⁴⁶. Stąd ten ofiarniczy moment jest wezwaniem dla wszystkich wiernych, aby byli gotowi do ofiarowania samego siebie⁴⁷.

1. Zatem po modlitwie powszechnej ministranci rozkładają na ołtarzu korporał oraz umieszczają na nim mszał, kielich, puryfikaterz i palkę. Jeśli posługuje diakon, wino i wodę wlewa się do kielicha przy kredencji.

2. Jest bardzo wskazane, aby na początku obrzędów przygotowania darów⁴⁸ kilka osób zebrało od wiernych ofiary pieniężne i by zostały one przyniesione procesjonalnie do ołtarza⁴⁹ wraz z darami chleba i wina. W takim przypadku przewodniczący liturgii po modlitwie powszechnej siada i przez chwilę oczekuje na zebranie ofiar oraz uformowanie się procesji. Następnie, stojąc przed ołtarzem, przy pomocy diakona lub ministrantów przyjmuje od przedstawicieli wiernych przyniesione dary. Ofiary pieniężne umieszcza się obok ołtarza⁵⁰. Zbieranie pieniędzy podczas całej liturgii eucharystycznej jest niezgodne ze strukturą Mszy świętej, gdyż powoduje „nakładanie się” jednej czynności na drugą i zakłóca udział w modlitwie eucharystycznej i w obrzędach Komunii świętej.

3. Kapłani powinni w każdej Mszy świętej z udziałem wiernych konsekrować komunikanty, „by wierni przyjmowali Ciało Pańskie z Hostii konsekrowanych podczas tej Mszy, w której uczestniczą”⁵¹.

4. Nigdy nie wolno zmieniać formuły: „Módlcie się, aby moją i waszą Ofiarę przyjął Bóg Ojciec wszechmogący”. Natomiast we Mszy świętej koncelebrowanej bez udziału ministrantów i ludu, główny celebrans mówi: „Módlmy się, aby Bóg Ojciec wszechmogący przyjął Ofiarę Kościoła na swoją chwałę i za zbawienie całego świata”. Po tym wezwaniu nie ma żadnej słownej odpowiedzi.

⁴⁵ Por. Z. Kiernikowski, *Eucharystia i jedność*, Częstochowa 2000, s. 287.

⁴⁶ Por. tamże, s. 291.

⁴⁷ Por. tamże.

⁴⁸ Można włączyć do tej procesji inne dary materialne przeznaczone na potrzeby ubogich lub Kościoła. Zawsze jednakże należy pamiętać, iż w pierwszej parze powinny być niesione chleb i wino. Błędem jest przynoszenie w procesji pustego kielicha. To jest naczynie, a nie dar.

⁴⁹ Elementem przygotowania darów jest zbiórka pieniędzy (tzw. kolekta lub taca). To jest również czynność liturgiczna. Jest idealnie, kiedy kolekta jest zbierana sprawnie i nie przeciąga się na dalsze części Mszy świętej (wystarczy więcej zbierających). Koszyk z pieniędzmi winien być przyniesiony w procesji z darami i położony w pobliżu ołtarza.

⁵⁰ NOWMR 73.

⁵¹ NOWMR 85.

5. Kapłan może sformułować wprowadzenie do modlitwy eucharystycznej przed prefacją⁵². „W takim wprowadzeniu winien przedłożyć wiernym racje, dla których składa się Bogu dziękczynienie”⁵³. „Wprowadzanie zmian w modlitwach eucharystycznych zatwierdzonych przez Kościół, albo stosowanie innych modlitw ułożonych prywatnie jest bardzo poważnym nadużyciem”⁵⁴.

6. Należy korzystać na zmianę z wszystkich dziesięć Modlitw eucharystycznych⁵⁵. Cztery aklamacje po przeistoczeniu „należy stopniowo wprowadzać w życie”⁵⁶. *Amen* na zakończenie modlitwy eucharystycznej „winno być dowartościowane za pomocą śpiewu, ponieważ jest ono ze wszystkich aklamacji mszalnych najważniejsze”⁵⁷.

7. W *Mszale Rzymskim dla diecezji polskich* znajduje się wielkie bogactwo formuł modlitwy eucharystycznej: 90 prefacji oraz 10 anafor. Z tego bogactwa należy korzystać zgodnie z zasadami podanymi w OWMR. Modlitwa eucharystyczna II ma własną prefację, która jednak może być zastąpiona innymi prefacjami odpowiadającymi misterium dnia lub okresu. Modlitwy eucharystyczne: IV i V mają prefacje nieodłączne, dlatego tych modlitw nie można stosować w niedziele, uroczystości i święta mające prefację własną.

8. W miarę możliwości prefacja winna być śpiewana. Jeżeli była ona śpiewana, należy śpiewać także aklamację *Święty – Błogosławiony*. Nie wolno powierzać tej aklamacji samemu chórowi lub scholi, gdyż należy ona do całego zgromadzenia. Nie można stosować w śpiewie tej aklamacji melodii wielogłosowych lub nieznanych wszystkim uczestnikom.

9. *Modlitwa eucharystyczna* winna być wypowiedzana powoli, wyraźnie, głosem dostosowanym do wielkości wnętrza i działania urządzeń nagłaśniających, w sposób naturalny, wolny od sztucznego patosu. „Kapłan (...) łączy lud ze sobą w modlitwie, którą w imieniu całej społeczności kieruje do Boga Ojca przez Jezusa Chrystusa. Chodzi w niej o to, by całe zgromadzenie zjednoczyło się z Chrystusem w głoszeniu wielkich dzieł Bożych i w akcie złożenia Ofiary”⁵⁸.

10. „Modlitwa eucharystyczna wymaga, aby wszyscy słuchali jej ze czcią oraz w milczeniu uczestniczyli w niej przez aklamacje przewidziane w obrzędzie”⁵⁹. Nie można podczas modlitwy eucharystycznej grać na organach ani wykonywać żadnych pieśni.

11. „Teksty przeznaczone do wspólnego odmawiania koncelebransi mają odmawiać głosem przyciszonym, aby można było wyraźnie słyszeć głos celebransa głównego. W ten sposób ułatwia się wiernym zrozumienie tekstu”⁶⁰. Zasada ta odnosi się zwłaszcza do modlitwy eucharystycznej.

12. W mszale zaproponowane są cztery różne aklamacje po konsekracji. Trzeba

⁵² NOWMR 147.

⁵³ EP 8.

⁵⁴ ID 5.

⁵⁵ Por. tamże, 9.

⁵⁶ IEP MO 15.

⁵⁷ ID 4.

⁵⁸ NOWMR 79.

⁵⁹ NOWMR 78.

⁶⁰ NOWMR 78-79.

zadbać o to, aby wierni umieli je wszystkie śpiewać.

13. Poza przewidzianymi w mszale zmiennymi wspomnieniami tajemnicy dnia oraz zmianami w modlitwach wstawienniczych, zależnymi od charakteru Mszy świętej, nie wolno wprowadzać żadnych samowolnych zmian w modlitwach mszalnych. „Kapłan jako szafarz (...), jako przewodniczący eucharystycznego zgromadzenia wiernych, winien w szczególny sposób mieć poczucie wspólnego dobra Kościoła, które swoją posługą wyraża, ale któremu też w swojej posłudze winien być wedle rzetelnej dyscypliny wiary podporządkowany. Nie może siebie uważać za «właściciela», który dowolnie dysponuje tekstem liturgicznym i obrzędem jako swoją własnością i nadaje mu kształt osobisty i dowolny»⁶¹.

D. Obrzędy Komunii świętej

1. Obrzędy Komunii świętej rozpoczynają się Modlitwą Pańską. Kapłan mając ręce złożone, wypowiada wezwanie do tej modlitwy posługując się jedną z formuł podanych we mszale lub własnymi słowami (dostosowanymi do misterium dnia i treści Ewangelii).

2. Znakiem pokoju jest ukłon w stronę najbliższych stojących uczestników Mszy świętej. W małych grupach tym znakiem może być podanie ręki⁶². Zgromadzenie nie wypowiada żadnej aklamacji. Tam, gdzie taki zwyczaj wprowadzono, należy go zaniechać. Duchowieństwo przekazuje sobie znak pokoju w sposób dotychczasowy⁶³. „Przekazywanie znaku pokoju nie jest obrzędem obowiązującym, lecz zależnym od okoliczności»⁶⁴. Po zachęcie: *Przekażcie sobie znak pokoju* wszyscy okazują sobie wzajemnie pokój i miłość przez ukłon głowy w kierunku osób najbliższych stojących, albo przez podanie ręki. Zakazana jest wprowadzona tu i ówdzie formuła: *Pokój nam wszystkim*.

3. Modlitwę osobistego przygotowania do Komunii świętej wypowiada kapłan po cichu, w postawie wyprostowanej, dopiero po zakończeniu śpiewu Baranku Bożego.

4. „Chleb eucharystyczny(...) powinien być tak sporządzony, aby kapłan w czasie Mszy z ludem mógł przełamać hostię na kilka części i rozdzielić przynajmniej niektórym wiernym»⁶⁵. Jeżeli trzeba rozdawać wiernym Ciało Pańskie z Hostii uprzednio konsekrowanych, wypada umieścić na ołtarzu puszki z Najświętszym Sakramentem już podczas śpiewu Baranku Bożego.

5. Nigdy nie należy zmieniać formuł przed Komunią świętą: *Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata. Błogosławieni, którzy zostali wezwani na Jego Uczę*.

6. Zgodnie z postanowieniem Episkopatu Polski wierni przyjmują Komunię świętą do ust w postawie klęczącej, chociaż mogą również stać, gdy przemawiają za tym szczególne okoliczności. Wierni podchodzący procesjonalnie do Komunii świętej i przyjmujący ją w postawie stojącej winni przedtem przykleknąć na jedno kolano.

⁶¹ List Jana Pawła II do wszystkich biskupów Kościoła, *O Tajemnicy i kulcie Eucharystii*, 24 II 1980, 12.

⁶² Znak pokoju czynimy w milczeniu lub przy wypowiedaniu słów: „Pokój z tobą”. Przyjmujący odpowiada: Amen. Należy jednak zachować jednolity znak w całym zgromadzeniu.

⁶³ Por. IEP MO 25.

⁶⁴ ID 11.

⁶⁵ NOWMR 83.

Osoby nie mogące przykłąkać wykonują ukłon.

Komunię świętą można przyjmować albo do ust lub na rękę⁶⁶ – zdecydowali biskupi na 329 Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski w Warszawie w dniu 21 X 2004 roku. Wprawdzie już dokumenty II Synodu Plenarnego dopuszczały możliwość udzielania wiernym Komunii „do ust” albo „na rękę”, a biskup diecezjalny mógł na terenie swojej diecezji wyrazić zgodę na przyjmowanie Komunii również „na rękę”, to praktycznie do tej pory w Polsce Komunii świętej udzielano wiernym do ust.

Obecnie przyjęto ustalenia II Synodu Plenarnego, to znaczy, że wybór formy będzie zależał od wiernych. Kto jest przeciwny przyjmowaniu Komunii na rękę⁶⁷, będzie mógł ją przyjmować tak jak dotychczas. Zmiana sposobu przyjmowania Komunii świętej nie należy do konwencji typu *savoir vivre*. Istotną sprawą jest wewnętrzne nastawienie przyjmującego, wyrażające się w postawie zewnętrznej – obie one nierozdzielnie są powiązane. Stałym elementem tej bliskości Boga z człowiekiem winny być:

- wiara, kto przystępuje do Komunii, musi wierzyć, że przyjmuje Jezusa Chrystusa sakramentalnie obecnego pod postacią Chleba;
- szacunek dla świętych Postaci, wynikający ze świadomości wielkości Boga, a z drugiej strony z realnej oceny siebie;
- szczere i kochające serce⁶⁸.

Jeżeli wprowadza się zwyczaj przyjmowania Komunii na rękę, to właśnie Rok Eucharystii daje wyjątkową okazję do pogłębienia wiary w prawdziwą, sakramentalną obecność Zmartwychwstałego Pana w Komunii⁶⁹.

W określonych przypadkach wszystkim wiernym udziela się Komunii świętej pod dwiema postaciami. W kilku diecezjach w Polsce biskupi zezwolili, by celebrians mógł udzielać jej zawsze, kiedy uzna to za możliwe i pożyteczne. Warto, by Komunia święta pod dwiema postaciami stała się bardziej powszechna. Należałoby przywrócić Komunię kielicha, nawiązując do czasów starożytnego Kościoła⁷⁰.

7. Rozdawaniu Ciała Pańskiego towarzyszy wspólny śpiew na Komunię: „ma on

⁶⁶Zob. B. Nadolski, *Komunia święta na rękę*, Kraków 2005, s. 9-12. Możliwość przyjmowania Komunii świętej na dłoń otworzyła się na nowo 29 V 1969 roku, gdy Kongregacja ds. Kultu w Instrukcji *Memoriale Domini (Acta Apostolicae Sedis, 61:1969 s. 541-554.)* zezwoliła na taką możliwość, jeżeli Konferencja Episkopatu danego kraju o to poprosi. 22 lutego 1980 roku Kongregacja ds. Kultu Bożego na nowo przypomniała powyższe postanowienia wydając Instrukcję *Dominicae Cenaе*. Z kolei II Synod Ogólnopolski, obradujący w latach 1987-1999 opowiedział się za dotychczasową praktyką udzielania Komunii świętej, „nie wykluczając jednak innych form przyjmowania Ciała Pańskiego, z zachowaniem najwyższej czci dla Eucharystii” (art. 92, s. 206).

⁶⁷ Praktyka przyjmowania Komunii na rękę trwała do IX wieku. Synod w Rouen (878 rok) postanowił, że Komunię świętą należy przyjmować do ust, a nie na dłoń. Diakoni i subdiakoni mogli nadal przyjmować Komunię na rękę. Podobne stanowisko zabraniające przyjmowania Komunii na rękę odnajdujemy w tekście kolekcji kanonicznej *Libri de synodalibus causis*. Dokument ten był skomponowany w Trewirze około 906 roku przez opata Region z Prümе. Zob. B. Nadolski, *Komunia święta na rękę...*, s. 20-21.

⁶⁸ Por. tamże, s. 5.

⁶⁹ Por. tamże, s. 7.

⁷⁰ Por. T. Kwiecień, *Błogosławione marnowanie* (o Mszy świętej z ojcem Tomaszem Kwietniem rozmawiają J. Borkowicz i I. Cieślak), Kraków 2003, s. 227.

wyrazić przez jedność głosów duchowe zjednoczenie przyjmujących Komunię, ukazać radość serc i nadać bardziej braterski charakter procesji komunijnej. Śpiew rozpoczyna się wtedy, gdy kapłan przyjmuje Komunię i trwa podczas przyjmowania przez wiernych Ciała Chrystusa, jak długo trzeba. Śpiew na Komunię kończy się jednak wcześniej, jeżeli po Komunii będzie śpiewany hymn⁷¹.

8. Koniecznie trzeba dbać o to, aby uczestnicy Posiłku eucharystycznego mogli wyrazić Bogu uwielbienie i wdzięczność za przyjęte dary przez odpowiednią chwilę modlitwy w milczeniu, oraz przez śpiew hymnu albo pieśni⁷². Niekiedy będzie wskazane poddanie uczestnikom zwięzłe sformułowanych motywów do osobistej medytacji i uwielbienia po Komunii świętej (np. we Mszach świętych z udziałem dzieci). Nie należy kończyć Mszy świętej tuż po Komunii świętej, bez zachowania chwili milczenia lub bez śpiewu uwielbienia.

9. Zakończeniem obrzędów Komunii świętej jest modlitwa po Komunii, którą kapłan wypowiada w miejscu przewodniczenia, najlepiej – przy ołtarzu.

10. Puryfikacja winna się odbywać „w miarę możliwości na stoliku (kredencji)”⁷³.

E. Obrzędy zakończenia

1. Ogłoszenia duszpasterskie (wcześniej napisane!) winny być podawane przejrzysto i zwięzłe, bez zbytecznych amplifikacji.

2. Jest bardzo wskazane, aby kapłan przed udzieleniem błogosławieństwa skierował do wiernych krótką zachętę zawierającą główną myśl homilii oraz związek celebrowanego misterium z ich codziennym życiem.

3. Należy korzystać z bogactwa formuł uroczystego błogosławieństwa oraz modlitwy nad ludem (por. *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, s. 381*-398*). Po pozdrowieniu: *Pan z wami* oraz zachęcie: *Pochylicie głowy na błogosławieństwo* kapłan, wyciągnąwszy ręce w stronę zgromadzenia, wypowiada (śpiewa) potrójną formułę błogosławieństwa lub modlitwę nad ludem. Na koniec składa ręce i czyniąc nad wiernymi znak krzyża, udziela zwykłego błogosławieństwa w imię Trójcy Świętej.

4. Formuła odesłania wiernych brzmi zawsze jednakowo: *Idźcie w pokój Chrystusa*. Nie wolno jej zmieniać. Jeżeli bezpośrednio po modlitwie pokomunijnej następuje jakaś inna czynność liturgiczna (np. wystawienie Najświętszego Sakramentu), lub nabożeństwo, w którym będzie uczestniczyć większa część zgromadzenia, opuszcza się błogosławieństwo, rozesłanie i nie dodaje się żadnej innej formuły.

5. Po formule odesłania może być wykonana wspólna pieśń albo organowy utwór muzyczny wyrażający radość i pokój, jako owoc wspólnego udziału w liturgii. Przed rozesłaniem wiernych kapłan może swoim słowem zakończyć akcję liturgiczną⁷⁴,

⁷¹ NOWMR 86.

⁷² Por. OWMR 88.

⁷³ W odpowiednim miejscu w prezbiterium winien być ustawiony stół nakryty białym obrusem (kredencja), na którym przed Mszą świętą umieszcza się kielich okryty welonem (w kolorze dnia lub białym), patenę z hostią dla kapłana i komunikantami do konsekracji dla wiernych, korporał, palkę, puryfikaterz, ampułki z winem i wodą, dużą miskę (tacę), dzbanek z wodą i ręcznik do obmycia rąk kapłana. Jeśli przewiduje się przyniesienie darów do ołtarza przez przedstawicieli wiernych, naczynie z chlebem (hostią i komunikantami) oraz ampułki z winem i wodą należy przed Mszą świętą umieścić na stole w głębi nawy, w pobliżu wejścia do kościoła.

⁷⁴ Por. NOWMR 90.

przypominając główną myśl liturgii dnia⁷⁵. Udzielanie uroczystych błogosławieństw „powinno się stać normalną praktyką w niedziele, uroczystości, święta i w Mszach obrzędowych”⁷⁶.

F. Msza święta z diakonem⁷⁷

W każdej formie sprawowania Mszy świętej może brać udział diakon, wypełniając właściwą mu funkcję. Owszem, dopuszcza się udział także kilku diakonów, którzy dzielą między siebie różne zadania. Do czynności diakona należy asystowanie kapłanowi (prezbiter, biskup), posługiwanie przy kielichu i mszale, proklamowanie Ewangelii, a z upoważnienia celebrującego kapłana głoszenie homilii⁷⁸, podawanie intencji modlitwy powszechnej, pomaganie przy rozdawaniu Komunii świętej, porządkowanie naczyń liturgicznych, a z braku ministrantów, pełnienie funkcji należących do nich⁷⁹.

G. Msza święta koncelebrowana⁸⁰

Koncelebracja eucharystyczna, przez którą wyraża się odpowiednio jedność kapłaństwa i ofiary oraz całego Ludu Bożego⁸¹, oprócz wypadków, w których jest nakazana samym obrzędem, może mieć miejsce:

- w Wielki Czwartek Msza Krzyżma świętego oraz Msza Wieczery Pańskiej,
- na Soborach, zebraniach biskupów i synodach⁸²,
- z okazji sprawowania Mszy świętej konwentualnej lub głównej celebrowanej w kościele czy kaplicy, gdy pożytek wiernych nie domaga się, by wszyscy obecni kapłani odprawiali osobno,
- gdy chodzi o Msze święte odprawiane z okazji jakichkolwiek zjazdów kapłanów czy diecezjalnych czy zakonnych⁸³.

Do biskupa należy regulowanie koncelebracją w diecezji w następujących przypadkach:

- z okazji rekolekcji kapłańskich,
- z racji spotkań kapłańskich jubileuszowych, dekanalnych, koleżeńskich,
- z racji pogrzebu kapłana, siostry zakonnej lub innych osób, kiedy w pogrzebie bierze udział więcej kapłanów,
- ilekroć na terenie kościoła znajdzie się kilku kapłanów i nie ma potrzeby Mszy indywidualnie odprawianej dla wiernych⁸⁴. Nadto kapłani mogą koncelebrować Mszę świętą w Narodzenie Pańskie i dzień Zaduszny, jeżeli nie ma potrzeby celebrowania indywidualnie dla wiernych. Podczas Mszy świętej koncelebrowanej nie wolno

⁷⁵ Por. ID 1.

⁷⁶ IEP MO 16.

⁷⁷ Zob. NOWMR 171-186.

⁷⁸ Por. NOWMR 66.

⁷⁹ Por. NOWMR 171.

⁸⁰ Zob. NOWMR 199-251; KL 57-58.

⁸¹ Por. KL 57.

⁸² Por. tamże.

⁸³ Por. tamże.

⁸⁴ Por. tamże.

w kościele celebrować żadnej innej Mszy świętej, nawet prywatnej⁸⁵.

H. Msza święta w której uczestniczy tylko jeden usługujący⁸⁶

Chodzi tu o Mszę świętą jaką sprawuje kapłan z udziałem tylko jednego ministranta, który asystuje i odpowiada na wezwania. Ta Msza święta ma taki sam obrzęd jak Msza z udziałem ludu⁸⁷, przy czym ministrant wykonuje części przeznaczone dla wiernych⁸⁸.

II. MSZA ŚWIĘTA BEZ LUDU⁸⁹

Mamy tu na uwadze Mszę świętą, podczas której nie ma nikogo prócz celebransa. Wolno ją celebrować tylko z powodu słusznej i rozumnej przyczyny⁹⁰. Tę formę celebrowa się według porządku Mszy świętej bez ludu z opuszczeniem następujących elementów:

- a) *pozdrowienia* na początku Mszy świętej przed Ewangelią, prefacją i na zakończenie celebracji,
- b) sformułowania: *Tobie bracie... i ciebie bracie* w akcie pokutnym,
- c) aklamację: *Chwała Tobie Chryste*, po Ewangelii:
- d) *modlitwę powszechną*,
- e) formułę: *Módlcie się, aby moją i waszą ofiarę...*,
- f) *aklamacje po przeistoczeniu*,
- g) *Pokój Pański niech zawsze będzie z wami*.

Msza święta kończy się na modlitwie po Komunii, bez błogosławieństwa i bez aklamacji: *Idźcie w pokoju Chrystusa*⁹¹.

⁸⁵ Por. tamże.

⁸⁶ Zob. NOMWR 252-253.

⁸⁷ Por. NOWMR 120-169.

⁸⁸ Por. NOWMR 252.

⁸⁹ Zob. NOWMR 254.

⁹⁰ Zob. tamże.

⁹¹ Zob. NOWMR 272.

Zakończenie

1. Zasady celebracji Mszy świętej z ludem domagają się zawsze pewnej solenności, a od celebransa wdzięku osobowego. Brak tych cech jest zubożeniem i nawet swego rodzaju lekceważeniem celebracji liturgicznej.

2. Obecnie najpilniejszym zadaniem w dziedzinie celebracji mszalnej jest formacja biblijna i liturgiczna ludu Bożego, pasterzy i wiernych⁹².

Bibliografia uzupełniająca:

P. J. Cordes, *Czynne uczestnictwo w Eucharystii, Sprawowanie Eucharystii w małych wspólnotach* (tłum. J.W. Ryczek), Warszawa 1988; B. Nadolski, *Liturgika*, t. IV Eucharystia, Poznań 1992; R. F. Taft, *The Lord's Prayer in the Eucharistic Liturgy: When and Why?*, „Ecclesia Orans” 14 (1997), s. 137-156; V. Raffa, *Liturgia eucaristica, Mistagogia della Messa: dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*, CLV - Edizioni Liturgiche, Rzym 1998; J. Sroka, *Zmiany i uzupełnienia w Ogólnym Wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego 2000, Rzeszów 2002; Nowe Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego (z trzeciego wydania mszału rzymskiego)*, Rzym 2002; R. Falsini, *Gesty i słowa Mszy świętej aby lepiej je rozumieć*, tłum. A. Porębski, Kraków 2004; Z. Janiec, *Nadużycia liturgiczne podczas celebracji Mszy świętej*, „Anamnesis” 10 (2004) nr 38, s. 117 - 122; Z. Janiec, *Bronić Mszę świętą przed nadużyciami liturgicznymi*, „Anamnesis” 10 (2004) nr 39, s. 73 - 78; Z. Janiec, *Wierność przepisom i twórczość liturgiczna w celebracji Mszy świętej*, „Roczniki Teologiczne”, t. 80 (2006) z. 8. s. 253 - 266; *Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego oraz Wskazania Episkopatu Polski*, Poznań 2006; Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostołska, Sacramentum caritatis*, Kraków 2007, K. Konecki, *Nasze sprawowanie Eucharystii*, Włocławek 2007; M. Zachara, *Msza święta (liturgiczne ABC)*, Warszawa 2008.

⁹² Por. Jan Paweł II, *Vicesimus quintus annus*, List apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia konstytucji soborowej Sarcosanctum Concilium (4 XII 1988) nr 15.